

سلامت و رفاهیت

۹۴۱۶۰۲۶

دانشگاه شهید چمران اهواز

الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی

فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی فقهی و حقوقی خسارت معنوی و شیوه های جبران آن

استاد راهنما:

دکتر خسرو نشان

استاد مشاور:

دکتر عبدالحسین رضایی راد

نگارنده:

سکینه سواعد

دی ماه ۱۳۹۴

«شصتمین سالگرد تأسیس دانشگاه گرامی باد»

تقدیم به:

[خانواده ام به پاس همی

مهربانی هایشان]

سپاسگزاری:

قبل از هر چیز وظیفه‌ی خود را می‌دانم که از اساتید بزرگوارم به خصوص استاد راه‌نم، جناب آقای دکتر خسرو نشان و مشاور ارجمندم جناب آقای دکتر عبدالحسین رضایی‌راد که در تدوین این پایان‌نامه مرادیت فرموده‌اند، کمال تشکر و سپاسگزاری را کنم. هم چنین تقدیر و تشکر می‌کنم از:

مادرم به خاطر تمام صبوری‌هایش و خواهرانم، که وجودشان شادی، بخش و صفایشان مایه آرامش من است. برادرانم، به خصوص برادر بزرگوارم جناب آقای مهندس سلمان سواد که، همواره در طول تحصیل من تحمل زحمت بوده‌اند و تکیه‌گاه من در مواجهه با مشکلات، و وجودشان مایه دلگرمی من است. در نهایت تقدیر و تشکر می‌کنم از تمامی دوستانی که مراد نوشتن این پژوهش یاری نموده‌اند، به خصوص دوستان بسیار عزیزم خانم ولیده بالدی و زینب میت سیاح، که از ابتدای نوشتن این پژوهش منظره‌ای مرا تنها نگذاشتن.

گواهی صحت و اصالت پایان‌نامه

عنوان پایان‌نامه: بررسی فقهی حقوقی خسارت معنوی و شیوه‌های جبران آن
اینجانب سکینه سواعد دانشجوی کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی از دانشکده الهیات و معارف اسلامی از دانشگاه شهید چمران اهواز به شماره ۹۲۱۶۰۰۳ تحت راهنمایی دکتر خسرو نشان و مشاور دکتر عبدالحسین رضایی راد گواهی می‌دهم که:

- ۱- تحقیقات ارائه شده در این پایان‌نامه حاصل مطالعات علمی و عملی شخص اینجانب بوده و صحت و اصالت تمام مطالب مندرج در آن را تایید می‌کنم.
  - ۲- در صورت استفاده از آثار دیگران، مشخصات کامل آن‌ها را در منابع ذکر نموده‌ام.
  - ۳- تاکنون مطالب درج شده در این پایان‌نامه، توسط اینجانب یا شخص دیگری به منظور اخذ هر نوع مدرک یا امتیازی به هیچ مرجعی تسلیم نشده و بعد از این نیز نخواهد شد.
  - ۴- در تدوین متن پایان‌نامه، شیوه‌نامه مصوب دانشکده را رعایت نموده‌ام.
  - ۵- کلیه حقوق معنوی این اثر به دانشگاه شهید چمران تعلق داشته و مقالات مستخرج از آن، ذیل نام دانشگاه شهید چمران اهواز (Shahid Chamran University of Ahvaz) به چاپ خواهد رسید.
  - ۶- حقوق معنوی تمامی افرادی که در این پایان‌نامه تاثیرگذار بوده‌اند (اساتید راهنما و مشاور) در مقالات مستخرج از آن رعایت خواهد شد.
  - ۷- در صورت استفاده از موجودات زنده یا بافت‌های آن‌ها، کلیه ضوابط و اصول اخلاقی مندرج در منشور موازین و اصول اخلاق پژوهش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری رعایت شده است.
  - ۸- در کلیه مراحل انجام این پایان‌نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی و یا استفاده شده است، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاقی انسانی رعایت شده است.
- در صورت اثبات تخلف از مندرجات فوق، مسئولیت هرگونه پاسخگویی به اشخاص حقیقی و حقوقی و مراجع ذیصلاح بر عهده اینجانب بوده و دانشگاه شهید چمران هیچ مسئولیتی بر عهده نخواهد داشت. همچنین در صورت تضییع حقوق و منافع دانشگاه، حق پیگیری موضوع در مراجع ذیصلاح و اعمال قوانین مربوطه برای دانشگاه شهید چمران در حال و آینده محفوظ بوده و اینجانب مسئول پرداخت کلیه خسارات وارده خواهم بود.

۱۳۹۴/۱۰/۱۹

سکینه سواعدی

مالکیت نتایج و حق نشر

کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، برنامه‌های رایانه‌ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) به دانشگاه شهید چمران تعلق داشته و بدون اخذ اجازه کتبی از دانشگاه قابل واگذاری به غیر نیست. استفاده از اطلاعات و نتایج این پایان‌نامه بدون ذکر مرجع مجاز نیست.

نام: سکینه	نام خانوادگی: سواعد	شماره دانشجویی: ۹۲۱۶۰۰۳
عنوان پایان نامه: بررسی فقهی و حقوقی خسارت معنوی و شیوه‌های جبران آن		
استاد راهنما: دکتر خسرو نشان		
استاد مشاور: دکتر عبدالحسین رضایی راد		
درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته تحصیلی: فقه و مبانی حقوق اسلامی	گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی
دانشگاه: شهید چمران اهواز	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	گروه: فقه و مبانی حقوق اسلامی
تاریخ فارغ التحصیلی: ۱۳۹۴/۱۰/۱۹	تعداد صفحات: ۲۰۳	
کلیدواژه‌ها: خسارت معنوی، قاعده‌ی لاضرر، مسئولیت مدنی، آیین دادرسی کیفری		
<p>امروزه خساراتی که در اثر ارتباط افراد با یکدیگر به هم وارد می‌شود منحصر در زیان‌های مادی نیست؛ بلکه خسارت معنوی همچون لطمه‌های روحی و از بین رفتن حیثیت و اعتبار شخصی، خانوادگی و اجتماعی افراد، اهمیت زیادی یافته است. لزوم جبران خسارت مادی امری بدیهی و پذیرفته شده است و همه نظام‌های حقوقی کشورهای مختلف، جبران آن را مورد توجه قرار داده‌اند. اما درباره‌ی خسارت معنوی، با وجود اهمیت و کثرت بروز این نوع از خسارات، هنوز هم درباره‌ی جبران آن تردید است. عدم تصریح منابع فقهی و هم چنین اظهار نظر برخی از مراجع قانونی همچون کمیسیون شورای عالی قضایی در آذر ماه ۶۲، مبنی بر نامشروع بودن مطالبه خسارت معنوی، موجب شده که در امکان مطالبه و جبران آن اختلاف نظر به وجود آید. ولی عقل حکم می‌کند که همانگونه خسارت مادی باید جبران شود، جبران خسارت معنوی نیز، امری ضروری است. هم‌چنین جای این پرسش وجود دارد که چگونه می‌توان پذیرفت که جبران خسارت معنوی فاقد مجوز شرعی است در حالی که دین مبین اسلام بر حفظ حرمت و کرامت افراد تأکید ورزیده و هرگونه تعدی به او را مورد نهی قرار داده است. در این پژوهش با روش تحلیلی و تطبیقی و با هدف رفع ابهام از قوانین و صیانت هر چه بیشتر از حقوق معنوی جامعه و با بررسی و تحلیل مشروعیت خسارت معنوی و نحوه‌ی جبران آن با مطالعه قوانین لازم الاجرای فعلی به خصوص آیین دادرسی کیفری جدید و قانون اساسی و هم‌چنین قانون مسئولیت مدنی و تطبیق آن با موازین شرعی و قواعد فقهی همچون قاعده‌ی لاضرر، نفی عسر و حرج، غرور و اتلاف و هم‌چنین بررسی حکم عقل، به این نتیجه می‌رسیم که خسارت معنوی قابل مطالبه است. اما در متون فقهی شیوه‌ای برای جبران این نوع از خسارات پیش‌بینی نشده و اجرای حد، تعزیر، قصاص و پرداخت دیه تنها برخی از مصادیق خسارت معنوی را تا حدودی جبران می‌کند؛ ولی بسیاری از مصادیق دیگر این نوع از خسارات بدون جبران باقی خواهند ماند. اما در متون قانونی راهکارهایی برای جبران این نوع از خسارات مثل الزام به عذرخواهی، اعاده حیثیت و امثال آن پیش‌بینی شده است.</p>		

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فصل اول: کلیات و مفهوم شناسی خسارت معنوی

مقدمه.....	۲
بیان مسئله.....	۳
پرسش‌های تحقیق	۴
فرضیه‌های تحقیق.....	۴
اهداف تحقیق.....	۵
شرح روش اجرای تحقیق.....	۵
پیشینه‌ی موضوع.....	۶
پیشینه‌ی تحقیق.....	۷
تقسیم مطالب	۹
گفتار اول: مفهوم لغوی و اصطلاحی خسارت.....	۱۱
۱- معنی لغوی خسارت.....	۱۱
۲- معنی اصطلاحی خسارت.....	۱۲
۱-۲- واژه‌ی خسارت در حقوق داخلی.....	۱۲
۲-۲- مفهوم خسارت در متون فقهی.....	۱۴

- گفتار دوم: انواع خسارت ۱۶
- ۱- خسارت مادی ۱۷
- ۲- خسارت معنوی ۱۹
- گفتار سوم: مصادیق خسارت معنوی ۲۲
- گفتار چهارم: رابطه‌ی خسارت معنوی با آسیب‌های جسمی ۲۴
- گفتار پنجم: خسارت معنوی وارد بر اشخاص حقوقی ۲۶
- گفتار ششم: اقسام اشخاص حقوقی ۲۷
- ۱- شخص حقوقی حقوق خصوصی ۲۷
- الف- شرکت‌های تجاری ۲۷
- ب- مؤسسات غیر تجاری ۲۸
- ج- موقوفات ۲۹
- ۲- اشخاص حقوقی حقوق عمومی ۲۹

فصل دوم: مبانی مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی

- گفتار اول: مبانی نظری مسئولیت ۳۳
- الف- نظریه‌ی تقصیر ۳۴
- ۱- مفهوم نظریه‌ی تقصیر ۳۴
- ۲- نقد نظریه‌ی تقصیر ۳۷

- ۳۷ ..... ۱-۲- مغایرت نظریه‌ی تقصیر با هدف مسئولیت مدنی.
- ۳۷ ..... ۲-۲- عدم کارآیی نظریه‌ی تقصیر .....
- ۳۸ ..... ب- نظریه‌ی ایجاد خطر .....
- ۳۸ ..... ۱- مفهوم نظریه‌ی ایجاد خطر .....
- ۳۹ ..... ۲- نقد نظریه‌ی ایجاد خطر .....
- ۴۰ ..... ج- نظریه‌ی تضمین حق .....
- ۴۰ ..... ۱- مفهوم نظریه‌ی تضمین حق .....
- ۴۱ ..... ۲- نقد نظریه‌ی تضمین حق .....
- ۴۳ ..... گفتار دوم: مبانی مسئولیت در حقوق موضوعه ایران .....

فصل سوم: ارکان مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی

- ۴۶ ..... گفتار اول: وجود خسارت .....
- ۴۷ ..... ۱- خسارت باید مسلم باشد .....
- ۵۲ ..... ۲- خسارت باید مستقیم باشد .....
- ۵۳ ..... ۳- خسارت باید جبران نشده باشد .....
- ۵۴ ..... ۴- خسارت باید قابل پیش‌بینی باشد .....
- ۵۵ ..... گفتار دوم: وجود فعل یا عمل زیانبار .....
- ۵۶ ..... ۱- عمل زیانبار مأمور اجرای حکم .....

- ۲- دفاع مشروع ۵۷
- ۳- اجرای حق ۵۸
- ۴- اکراه ۵۹
- ۵- اجبار ۶۰
- ۶- اضطرار ۶۱
- گفتار سوم: رابطه‌ی سببیت بین فعل زیانبار و خسارت معنوی ۶۳
- ۱- لزوم وجود رابطه‌ی سببیت ۶۳
- ۲- تعدد اسباب ۶۴
- ۱-۲- نظریه‌ی سبب نزدیک ۶۵
- ۲-۲- نظریه‌ی سبب مقدم در تأثیر ۶۶
- ۳-۲- نظریه‌ی سبب متعارف ۶۸
- ۴-۲- نظریه‌ی تساوی اسباب ۷۱

فصل چهارم: بررسی مبانی فقهی و حقوقی خسارت معنوی

- گفتار اول: بررسی مبانی فقهی خسارت معنوی ۷۵
- ۱- قاعده‌ی لاضرر ۷۵
- ۱-۱- معنای ضرر و ضرار ۷۸
- ۲-۱- معنای «لا» در قاعده‌ی لاضرر ۸۱

- الف- نظریه‌ی نفی حکم ضرری..... ۸۲
- ب- نظریه‌ی نفی حکم به لسان نفی موضوع..... ۸۴
- ج- نظریه‌ی اراده‌ی نهی از نفی..... ۸۵
- د- نظریه‌ی نفی ضرر غیر متدارک..... ۸۷
- ۱-۳- دلالت قاعده‌ی لاضرر بر امکان مطالبه‌ی خسارت معنوی..... ۸۹
- ۲-قاعده‌ی نفی عسر و حرج ۹۲
- ۱-۲- معنای قاعده‌ی نفی عسر و حرج..... ۹۳
- ۲-۲- دلالت قاعده‌ی نفی عسر و حرج بر خسارت معنوی..... ۹۴
- الف- دیدگاه اول ۹۴
- ب- دیدگاه دوم..... ۹۵
- ۳- قاعده‌ی غرور ۹۶
- ۱-۳- معنای قاعده‌ی غرور ۹۷
- ۲-۳- دلالت قاعده‌ی غرور بر خسارت معنوی..... ۹۸
- ۴- قاعده‌ی اتلاف..... ۱۰۰
- ۱-۴- معنای قاعده‌ی اتلاف..... ۱۰۰
- ۲-۴- دلالت قاعده‌ی اتلاف بر خسارت معنوی..... ۱۰۱
- ۵- حکم عقل..... ۱۰۳

- ۱-۵- کاربرد عقل در استنباط احکام ۱۰۳
- ۲-۵- دلالت مستقلات عقلیه بر امکان مطالبه‌ی خسارت معنوی ۱۰۵
- گفتار دوم: بررسی مبانی قانونی خسارت معنوی ۱۰۶
- ۱- قانون اساسی ۱۰۶
- ۲- قانون مدنی ۱۱۰
- ۳- قانون مسئولیت مدنی ۱۱۶
- ۴- قانون آئین دادرسی کیفری ۱۱۹
- ۵- قانون مطبوعات ۱۲۳
- ۶- رویه‌ی قضایی ۱۲۹

فصل پنجم: بررسی شیوه‌های جبران خسارت معنوی در فقه و حقوق ایران

- گفتار اول: بررسی شیوه‌های جبران خسارت معنوی در فقه ۱۳۴
- ۱- حدود و امکان جبران خسارت معنوی ۱۳۵
- ۲- تعزیر و امکان جبران خسارت معنوی ۱۴۰
- ۳- قصاص و امکان جبران خسارت معنوی ۱۴۸
- ۴- دیات و امکان جبران خسارت معنوی ۱۵۰
- گفتار دوم: بررسی شیوه‌های جبران خسارت معنوی در حقوق ایران ۱۵۷
- ۱- دلایل مخالفان جبران خسارت معنوی به طریق مادی ۱۵۷

الف- ایراد نظری.....	۱۵۸
ب- ایراد فنی.....	۱۵۸
ج- ایراد اخلاقی.....	۱۵۹
۲- دلایل موافقان جبران خسارت معنوی به طریق مادی.....	۱۵۹
۳- شیوه‌های جبران خسارت معنوی.....	۱۶۱
۳-۱- جبران خسارت از طریق اعاده‌ی وضعیت به حالت پیشین یا جبران عینی.....	۱۶۲
۳-۲- جبران خسارت از طریق دادن معادل.....	۱۶۵
۳-۳- جبران نمادین خسارت.....	۱۶۶
۳-۴- پرداخت غرامت کیفری یا خسارت تنبیه‌ی.....	۱۶۷
۴- تعیین میزان انواع خسارت.....	۱۶۸
۴-۱- ارزیابی و تقویم خسارت معنوی ناشی از آسیب‌های جسمی.....	۱۶۹
۴-۲- تعیین روش جبران خسارت در لطمه‌های روحی و اعتبار شخصی.....	۱۷۱
۵- تعیین خسارت وارد بر اشخاص حقوقی.....	۱۷۳
۶- مطالبه‌ی خسارت معنوی.....	۱۷۹
۶-۱- اشخاصی که می‌توانند مطالبه‌ی جبران خسارت کنند.....	۱۸۰
۶-۲- حقوق وراثت متوفی در مطالبه‌ی خسارت معنوی.....	۱۸۱
نتیجه‌گیری.....	۱۸۳

پیشنهادها.....	۱۸۷
فهرست منابع.....	۱۸۸
الف- کتب عربی.....	۱۸۸
ب- کتب فارسی.....	۱۹۵
ج- مقالات فارسی.....	۲۰۱
هـ- قوانین داخلی و آراء.....	۲۰۲

فصل اول

کلیات و مفهوم شناسی خسارت معنوی

انسان موجودی اجتماعی است و اجتماعی بودن آن نیازمند ارتباط با دیگران است. اما، گاهی ارتباط افراد با یکدیگر به دلیل تنوع و پیچیدگی روابط آنها، موجب ایراد خسارات و هرج و مرج میان آنان می‌شود. از این رو، برای استقرار نظم و عدالت در جامعه و ایجاد امنیت بین افراد و هم چنین جلوگیری از ایجاد بی‌نظمی و پشتیبانی از حقوق فردی و اجتماعی آنها، وجود قوانین و مقرراتی که بر مبنای آنها بتوان به این اهداف مهم دست یافت، لازم و ضروری به نظر می‌رسد. زیرا تاریخ بشر گویای این است که چگونه در تمدن‌های پیشین بر اثر مسائل پیش و پا افتاده اقوام مختلفی با یک دیگر به نزاع و جدال پرداخته‌اند به طوری که گاهی به خاطر یک مسئله‌ی بسیار ساده، سال‌ها جنگ و جدال ادامه می‌یافت.

به همین دلیل خساراتی که در اثر ارتباط افراد با یکدیگر، به هم وارد می‌شد منحصر در زیان‌های مادی نبود بلکه لطمه‌های روحی و از بین رفتن حیثیت و اعتبار شخصی، خانوادگی و اجتماعی افراد اهمیت زیادی یافته است به طوری که انسان‌ها در برابر این نوع از خسارات آسیب‌پذیرتر شده‌اند.

در اکثر نظام‌های حقوقی دنیا و از جمله نظام حقوقی ایران، جبران خسارت مادی امری پذیرفته شده است و زیان‌دیده به آسانی می‌تواند با مراجعه به دادگاه و اثبات زیان وارده به خود، جبران آن را مطالبه نماید. ولی درباره‌ی خسارت معنوی، وضعیت کاملاً متفاوت است. زیرا، به دلیل ماهیت غیرمادی و هم چنین به علت دشواری ارزیابی و محاسبه و تقویم آنها به پول، موجب شده که در امکان جبران آن، تردید واقع گردد. بر همین اساس نیز در نظام حقوقی ایران، نسبت به امکان جبران و یا عدم جبران آن وحدت نظر وجود ندارد.

از سوی دیگر با وجود اینکه در برخی از قوانین قبل از انقلاب اسلامی همچون قانون مجازات عمومی و هم چنین در بعضی از قوانین بعد از انقلاب از جمله اصل ۱۷۱ قانون اساسی نسبت به امکان مطالبه و جبران خسارت معنوی تصریح شده است؛ ولی اظهار نظر برخی از مراجع قانونی همانند کمیسیون شورای عالی قضایی در آذر ماه ۱۳۶۲، مطالبه‌ی آن را فاقد مجوز شرعی اعلام کرد که این امر باعث ایجاد ابهام در امکان مطالبه و جبران آن شد. علاوه بر این، عدم تصریح منابع فقهی به خسارت معنوی موجب تقویت این اظهار نظر شده است.

بیان مسئله

روابط متقابل افراد در جامعه منافع و ضررهایی را برای آن‌ها به دنبال دارد. در اثر ارتباط افراد با هم دیگر ممکن است علاوه بر خسارت مادی، خسارت معنوی را نیز متوجه آنان نماید. لزوم جبران خسارت یا ضرر مادی امری بدیهی و پذیرفته شده است و همه‌ی نظام‌های حقوقی کشورهای مختلف جبران آن را مورد توجه قرار داده‌اند. اما درباره‌ی خسارت معنوی با وجود اهمیت و ارزش والای سرمایه‌های معنوی انسان و هم چنین کثرت بروز این نوع از خسارت‌ها و سنگینی ضرری که بر حیثیت و اعتبار و هم چنین احساسات و عواطف افراد وارد می‌شود، هنوز هم درباره‌ی قابل جبران بودن آن تردید وجود دارد. و این در حالی است که عقل هر انسانی، حکم می‌کند که همان‌گونه که خسارت مادی باید جبران شود، لزوم جبران خسارت معنوی نیز امری ضروری است.

از سوی دیگر چگونه می‌توان پذیرفت که خسارت معنوی فاقد مجوز شرعی است در حالی که دین مبین اسلام بر حفظ حرمت و کرامت اشخاص تأکید ورزیده و هرگونه آزار و اذیت و تعرض به جان و آبرو و ظلم به او را مورد نهی قرار داده است؟

علاوه بر این همواره این پرسش مطرح بوده که چگونه می‌توان لطمه‌های وارد شده به آبرو، اعتبار افراد و هم چنین احساسات و عواطف آن‌ها را جبران نمود و اینکه با چه توجیهی می‌توان آن‌ها را با پرداخت پول جبران کرد؟

پرسش‌های تحقیق

پس از بررسی و تحقیق پیرامون خسارت معنوی، لازم به نظر می‌آید برخی از پرسش‌های موجود در این باره، با دقت بیشتری مورد بررسی قرار گیرد. از جمله:

۱- خسارت معنوی چیست؟ و مصادیق آن کدامند؟

۲- دیدگاه اسلام نسبت به خسارت معنوی چیست؟

۳- چه راهکارهایی برای جبران خسارت معنوی از نظر فقهی و حقوقی وجود دارد؟

فرضیه‌های تحقیق

بررسی و تحقیق پیرامون خسارت معنوی و یافتن پاسخ برای پرسش‌های مورد اشاره، نگارنده را به پاسخ‌های اجمالی و فرضیه‌های کلی رهنمود گردیده که عبارت از:

۱- خسارت معنوی عبارت از: خسارت وارده به حیثیت و آبروی افراد یا اعتبار اشخاص است. ولی بی‌شک خسارات معنوی به این موارد محدود نیست و مصادیق دیگری همچون صدمات عاطفی و آسیب‌های روحی از جمله موارد خسارت معنوی به شمار می‌آیند.

۲- در منابع فقهی به طور مستقل به خسارت معنوی پرداخته نشده و اظهار نظرهای صریحی از سوی فقها در رابطه با ردّ یا اثبات آن وجود ندارد. اما با بررسی قواعدی همچون قاعده‌ی لاضرر، نفی عسرو حرج، غرور و قاعده‌ی اتلاف و هم چنین بررسی حکم عقل، می‌توان ضرورت جبران این نوع از خسارات را استنباط نمود.

۳- در برخی از قوانین موجود، راهکارهایی برای جبران خسارت معنوی پیش‌بینی شده است اما در متون فقهی درباره‌ی مطالبه و ضرورت جبران خسارت معنوی، بحثی نشده بلکه با عناوین دیگری می‌توان خسارت معنوی را تا حدودی قابل جبران دانست. مانند حدود الهی، تعزیر، قصاص و دیات.

اهداف تحقیق

یکی از اهداف نگارش این پژوهش، بررسی و تحلیل مشروعیت خسارت معنوی و نحوه‌ی جبران آن براساس قوانین لازم‌الاجرای فعلی، به خصوص آئین دادرسی کیفری جدید و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و قانون مسئولیت مدنی و هم‌چنین تطبیق با موازین شرعی و قواعد کلی فقهی همچون قاعده‌ی لاضرر و دیگر قواعد فقهی برای اثبات مشروعیت امکان مطالبه و جبران خسارت معنوی از راه‌های مالی و غیر مالی است. علاوه بر این یکی دیگر از اهداف این پژوهش، نهادینه سازی جبران خسارت معنوی و تقویت انگیزه‌ی فعالیت‌های اجتماعی در افراد و مؤسسات با ایجاد امنیت برای افراد جامعه و فراهم کردن زمینه‌ای برای تصویب قوانین متناسب با موضوع خسارت معنوی است.

شرح روش اجرای تحقیق

روش اجرای تحقیق در این نوشتار، تحلیلی و تطبیقی است که با مراجعه به کتب حقوقی و فقهی، آیات قرآن کریم، احادیث و روایات وارده از معصومین (ع) نظریات فقهای امامیه و هم‌چنین مجموع قوانین و مقرراتی که درباره‌ی موضوع مورد تحقیق قابل دسترسی بوده، به مقایسه دیدگاه اسلام و حقوق موضوعه‌ی ایران درباره‌ی خسارت معنوی پرداخته‌ایم.

پیشینه‌ی موضوع

حمایت از حیثیت، آبرو، حرمت و کرامت انسان‌ها در طول تاریخ، مورد توجه ادیان الهی و قوانین موضوعه‌ی بشر قرار گرفته و هرگونه تعرض و تعدی نسبت به حیثیت و کرامت افراد و همچنین لطمه به احساسات و عواطف آن‌ها قابل تعقیب کیفری و مستحق مجازات اخروی و دنیوی شناخته شده است. بر همین اساس، در جوامع ابتدایی، اگر کسی به شرافت و حیثیت و احساسات و عواطفی انسانی کسی لطمه وارد می‌کرد، با شدت بیشتری با او برخورد می‌شد و چه بسا جنگ‌هایی، فقط به خاطر هتک حرمت و حیثیت و توهین به یک فردی برای مدت زمان طولانی ادامه می‌یافت. زیرا، توهین به افراد و هتک حرمت و کرامت آن‌ها، از موجبات اصلی بروز خسارت معنوی به شمار می‌آید و فرد زیان دیده، انتقام جویی و مقابله به مثل را حق مسلم خود می‌دانست و حق داشت به خاطر زیانی که متحمل شده بود، جبران آن را مطالبه نماید. اما کم‌کم با تحولات جوامع انسانی و تدوین شدن قوانین، شیوه‌ی مطالبه و جبران خسارت نیز تا حدودی متحول شد.

در نظام قانونگذاری ایران برای نخستین بار در ماده ۲۱۲ مکرر قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷ خسارت معنوی پیش‌بینی شده بود. این ماده این چنین مقرر می‌داشت: «هرکس مرتکب یکی از جرم‌های مذکور در موارد ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۸ مکرر و ۲۰۹ گردد، علاوه بر مجازات مقرر، به تأدیه خسارت معنوی مجنی علیه که در هر حال کمتر از پانصد ریال نخواهد بود، محکوم می‌شود...»

موضوع مواد مورد اشاره ناظر به اعمال منافی عفت و هتک ناموس است که به موجب این ماده، مجرم علاوه بر مجازات تعیین شده به جبران خسارات معنوی نیز محکوم می‌شود.